

نگاهی اجمالی به تاثیر قاچاق
بر ابعاد مختلف امنیت در بلوچستان

احمد رضا طاهری*

شعبه پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

چکیده

مقاله حاضر از سه بخش تشکیل شده است.

بخش اول به عوامل مهم پیدایش قاچاق کالا در بلوچستان می‌پردازد که مهمترین این عوامل موقعیت جغرافیایی، مهاجرت‌های غیرقانونی، سود قابل ملاحظه ناشی از قاچاق، و بیکاری یا عدم اشتغال می‌باشند.

قسمت دوم مقاله تاثیر قاچاق بر ابعاد مختلف امنیت که شامل فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، و سیاسی می‌شوند را مختصراً مورد ارزیابی قرار می‌دهد. لذا تاثیرات فرهنگی، ناهنجاری‌های اجتماعی، پیامدهای اقتصادی، و چالش‌های سیاسی ناشی از قاچاق مورد بحث قرار گرفته‌اند. بخش پایانی این مقاله به راه‌حل‌ها و پیشنهادات می‌پردازد.

واژه‌های کلیدی: قاچاق کالا، امنیت فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، بلوچستان ایران

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه

طبق آمارهای رسمی مختلف، سیستان و بلوچستان یکی از محروم‌ترین استانهای ایران بشمار می‌رود.^{۱۸} بومی‌های ساکن مناطق مرزی این استان اکثراً زمینه مساعد برای اشتغال سالم را ندارند. بازارچه‌های مرزی نیز نتوانسته‌اند نقش موثری در اشتغال بومی‌های منطقه ایفا نمایند. لذا تعداد قابل توجهی از ساکنین نواحی مرزی برای امرار و معاش و کسب درآمد به فعالیت‌های اقتصادی غیرقانونی روی می‌آورند که از آن بعنوان قاچاق کالا یاد می‌شود.

محدوده مورد نظر در این مقاله قسمت جنوبی استان سیستان و بلوچستان می‌باشد و بخش شمالی که سیستان است را شامل نمی‌گردد. مقاله حاضر از نوع توصیفی تحلیلی می‌باشد و بخش بیشتر آن بصورت میدانی صورت گرفته که اساساً متکی به مصاحبه، گفتگو، و مشاهدات نویسنده می‌باشد. علاوه بر آن، از منابع دست دو که گاهاً آن را روش کتابخانه‌ای نیز می‌نامند استفاده شده است.

هدف اصلی این مقاله پاسخ به سوالات ذیل است: پدیده قاچاق چه تاثیرات منفی فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، و سیاسی امنیتی در بلوچستان داشته است؟ و چگونه می‌توان با این معضل که ابعاد مختلف امنیت را در بر می‌گیرد مقابله نمود؟ پیش از آنکه به سوالات فوق پرداخته شود عوامل پیدایش قاچاق در بلوچستان مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.

عوامل اساسی پیدایش قاچاق در بلوچستان

برخی اسناد و شواهد نشان می‌دهند که احتمالاً موضوع قاچاق در بلوچستان به اواخر قرن نوزده

۱۸. جهت اطلاعات بیشتر در رابطه با محرومیت و موقعیت اقتصادی استان سیستان و بلوچستان مراجعه شود به پروژه‌های انجام شده ذیل توسط سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان سیستان و بلوچستان: (۱) بانک اطلاعاتی سیستان و بلوچستان (زمستان ۱۳۸۴). (۲) ارزیابی عملکرد برنامه سوم توسعه استان سیستان و بلوچستان (شماره ۱۲۰، سال ۱۳۸۴). (۳) بررسی آثار سیاست‌ها و جهت‌گیری‌های کلان در توسعه استان سیستان و بلوچستان (شماره ۷۸، سال ۱۳۷۷). (۴) طرح توسعه بلندمدت استان سیستان و بلوچستان (شماره ۶۴، آبان ماه ۱۳۷۶).

و اوایل قرن بیست میلادی بر می‌گردد، به دوره درگیری افغان‌ها و بلوچ‌ها با انگلیسی‌ها. در آن زمان عده‌ای از قبایل بلوچ انتقال اسلحه از مسقط را به افغان‌ها و بلوچ‌ها بر عهده داشته‌اند و ظاهراً قاچاق اسلحه در بلوچستان تا زمان تسلط حکومت مرکزی پهلوی همچنان ادامه داشته است. ولی پس از تسلط سلطنت پهلوی در بلوچستان زمینه تجارت سلاح از بین می‌رود.^{۱۹} با این حال، اگر چه که قاچاق اسلحه بصورت سازمان یافته در بلوچستان از بین رفته است اما نمی‌توان چنین مسئله‌ای را بصورت موردی تایید نمود. گاه‌ها وجود درگیری‌های مسلحانه بین برخی از طوایف بلوچ و بعضاً سرقت‌های مسلحانه خود بیانگر این امر می‌باشد که سلاح در این منطقه بصورت موردی از طریق غیر قانونی وارد ایران می‌شود. در مواردی البته جهت حفظ امنیت و حفاظت از مرزهای جنوب شرق بعضی از دستگاه‌های امنیتی و انتظامی چون سپاه نیروهای بومی را تحت عنوان سپاهی یا بسیجی بکار می‌گیرند. سلاح‌هایی که در اختیار این نیروهای بومی گذاشته می‌شود گاه‌ها ممکن است به دلیل سهل‌انگاری در اختیار افراد دیگر برای استفاده‌های غیرقانونی قرار گیرد.^{۲۰} در هر صورت، چنین می‌توان برداشت نمود که پس از انقلاب اسلامی ایران قاچاق اسلحه به صورت چشمگیری کاهش یافته و جای خود را به کالاهایی چون پارچه، لوازم خانگی، و برخی کالاهای دیگر سپرده است.

عوامل متعددی چون خشکسالی، عدم وجود صنایع کارآمد، ضعف مدیریتی، بیسوادی، و فقر فرهنگی را میتوان در پیدایش پدیده قاچاق موثر دانست. اما اساسی‌ترین عواملی که موجب روی آوردن ساکنین مناطق مرزی بلوچستان به قاچاق کالا می‌شود عبارتند از: وضعیت جغرافیایی، مهاجرت غیرقانونی اتباع بیگانه، سود بالای قاچاق، و عدم اشتغال.

۱۹. برای اطلاعات بیشتر در خصوص پیشینه قاچاق کالا در بلوچستان مراجعه شود به: رضا کلهر، نوذر امین صارمی، حامد نیاورانی. «تاثیر اقدامات بدوکی‌ها در سیستان و بلوچستان بر امنیت مناطق مرزی ایران و پاکستان». فصلنامه مطالعات مدیریت/انتظامی (ص ۱۷۱، سال سوم، شماره دوم، تابستان ۱۳۸۷).

۲۰. بسیاری از جوانان بلوچ، مولوی‌ها، سران طوایف و بزرگان طایفه‌ها جهت تامین امنیت و حفاظت از مرزها با نهادهایی چون سپاه پاسداران و نیروی انتظامی همکاری می‌کنند.

وضعیت جغرافیایی: وضعیت جغرافیایی خاص بلوچستان یکی از مهمترین عوامل گسترش قاچاق کالا است. وجود نزدیک به هزار کیلومتر مرز مشترک بین ایران و پاکستان از طریق بلوچستان مشکلاتی چون عدم نظارت موثر و کارآمد بر مرز را موجب شده است. بنابراین، همجوار بودن با پاکستان و افغانستان که از لحاظ امنیتی دو کشور بی ثبات محسوب می‌شوند از ضعف‌های جغرافیایی این منطقه بحساب می‌آید. از طرفی مرزهای سیاسی مشخص شده بین دو بلوچستان ایران و پاکستان و همسایگی سیستان و بلوچستان با بخش بلوچ‌نشین افغانستان در حقیقت نتوانسته است بنحو موثری مرزهای طبیعی و وابستگی‌های خانوادگی و طایفه‌ای بلوچ‌ها را تحت الشعاع قرار دهد. تقریباً سرتاسر کوه‌ها و مسیرهای منطقه بلوچستان خشک و متراکم هستند. این وضعیت طبیعی امتیاز نیست برای قاچاقچیان؛ چنین مسیرهایی پناهگاه مناسبی برای قاچاقچیان محسوب می‌شوند. بعضی از قاچاقچیان از طریق گذر از مناطق کوهستانی اقدام به حمل کالای قاچاق از جمله مواد مخدر از پاکستان به ایران می‌نمایند. این مسیرها دارای اهمیت استراتژیک می‌باشند و رفت و آمد در آنها مشکل است. مسیرهای آبی نیز یکی دیگر از امتیازهای طبیعی برای بلوچ‌ها جهت حمل کالا از گذرگاه‌های غیر قانونی می‌باشند. موقعیت جغرافیایی منطقه بلوچستان یکی از مهمترین موانع دسترسی مأمورین انتظامی به قاچاقچیان است.

مهاجرت غیر قانونی اتباع همجوار: اتباع کشورهای همجوار خصوصاً افغانی و پاکستانی بصورت غیر قانونی از مرزهای مختلف بلوچستان از جمله سراوان و زاهدان وارد کشور می‌شوند. از زمان جنگ‌های داخلی در افغانستان که در دهه ۱۳۵۰ و پس از آن رخ داده مهاجرت افغانه به ایران همچنان ادامه داشته است. بخشی از این مهاجرین به دلیل آشنایی با مرز و منطقه به قاچاق کالا روی می‌آورند. به خاطر مشترکات زبانی و فرهنگی که بین مهاجران افغانی و ساکنان بلوچ ایالت بلوچستان پاکستان و استان سیستان و بلوچستان وجود دارد و البته آشنایی با

مسیرهای غیرمجاز زمینه گسترش فعالیت‌های قاچاق بمراتب سهولتر صورت می‌گیرد.^{۲۱} تعداد قابل توجهی از این اتباع در بازارهای داخلی بلوچستان به داد و ستد کالاهای مختلف مشغول می‌باشند. بازار رسولی زاهدان یکی از بارزترین نمونه‌ها در استان بشمار می‌رود. تعداد زیادی از فروشندگان در این بازار اصالتاً از اتباع افغانی می‌باشند.^{۲۲}

سود قاچاق کالا: مردم این منطقه بخصوص آنهایی که در نقاط مرزی ساکن هستند بهتر از دیگران آشنا به وضعیت جغرافیایی و مسیرهای غیرمجاز هستند. از طرف دیگر، موانع قانونی مثل محدودیت‌های گمرگی و قوانین مالیاتی نیز کاربردی در محدود کردن داد و ستد غیر قانونی ساکنین مرزی ندارد. در بعضی از کالاها تفاوت قیمت بین بازار داخلی و خارجی موجب سودآوری بالای کالاهای قاچاق می‌گردد. لذا ساکنین مرزی برای کسب درآمد نسبتاً خوب به قاچاق روی می‌آورند. معمولاً اجناسی که از ایران به پاکستان حمل می‌شوند عبارتند از نفت، گازوئیل، بنزین، آرد و غیره و اجناسی که از پاکستان به ایران حمل می‌شوند عبارتند از پارچه، برنج، لوازم آرایشی و غیره.

بیکاری یا عدم اشتغال: پدیده قاچاق در بلوچستان تا حد زیادی تحت تأثیر اوضاع اقتصادی منطقه قرار گرفته است. عمده‌ترین عامل روی آوردن [تعداد قابل توجهی از] مردم به قاچاق جهت کسب درآمد و امرار و معاش ناشی از اوضاع بد اقتصادی بوده است. ساکنان مناطق مرزی بلوچستان اغلب فاقد شرایط لازم برای اشتغال می‌باشند. بعضی از گزارش‌های رسمی معتقدند

۲۱. تعداد قابل توجهی از بلوچ‌های ساکن نهبندیان، چابهار، بم پشت، جالق، میرجاوه، و زاهدان زبان اردو را مانند زبان فارسی یا شاید بهتر از فارسی تکلم می‌کنند.

۲۲. البته نمی‌توان ادعا کرد که تمام محصولات بلوچستان در این بازار به فروش می‌رسد از طریق غیر قانونی و از پاکستان وارد شده اند؛ بخش عظیمی از این محصولات قاچاق شده اند. تعداد قابل توجهی از محصولات این بازار مثل برخی از شلووارهای جین و کتان و کفش‌های برنبدار از شهرهایی چون تهران با برندهای تقلبی خارجی وارد این بازار می‌شوند.

سیستان و بلوچستان رتبه اول بیکاری در ایران را دارد.^{۳۳} کشاورزی که سالیان سال یکی از مهم‌ترین راه‌های کسب درآمد بشمار میرفته امروزه در منطقه رو به نابودی رفته و این امر بی‌تاثیر در روی آوردن بلوچ‌ها^{۲۴} به قاچاق نبوده است. عملکرد بخش صنعت نیز بهتر نبوده، صنایع در بلوچستان رونق چندانی نداشته‌اند و آنچه که به عنوان صنعت مطرح بوده بیشتر صورت ظاهری و فرمایشی داشته تا یک صنعت موثر و کارآمد. بنابراین، روی آوردن تعداد قابل توجهی از بلوچ‌ها به قاچاق تا حد زیادی ریشه در بیکاری یا عدم اشتغال و همچنین وضعیت نابسامان اقتصادی منطقه داشته است.

از اینرو، وضعیت جغرافیایی، مهاجرت غیرقانونی اتباع همجوار، سود بالای قاچاق کالا، بیکاری و عدم اشتغال را می‌توان از ریشه‌های اساسی پیدایش قاچاق در بلوچستان دانست. تاثیر قاچاق بر امنیت نه تنها مسائل خاص امنیتی را در برمی‌گیرد بلکه امنیت در ابعاد گسترده فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی را نیز شامل می‌شود که به هر یک از آنها به شرح ذیل پرداخته شده است.

قاچاق و تاثیرات فرهنگی

پیامدهای فرهنگی ناشی از قاچاق یکی از معضلات مهم جامعه محسوب می‌شود. شاید بتوان آنرا اساسی‌ترین مشکلی که امنیت فرهنگی جامعه را تهدید می‌کند دانست. تاثیرات منفی فرهنگی ارزش‌ها و معیارهای اخلاقی اسلامی را شدید تحت تاثیر قرار می‌دهند.

۳۳. «وزیر تعاون، کار و رفاه اجتماعی نرخ بیکاری در سیستان و بلوچستان را ۳۰ درصد عنوان کرده است، در حالیکه رئیس اداره اشتغال اداره کل تعاون، کار و رفاه اجتماعی نرخ بیکاری در این استان را ۴/۱۰ عنوان کرده است.» گزارش مهدیه دهشویی، «سیستان و بلوچستان رتبه اول بیکاری در کشور را دارد»، روزنامه خراسان ویژه سیستان و بلوچستان (شنبه ۲۷ مهر ماه ۱۳۹۲، شماره ۱۸۵۳۰).

۲۴. لازم به یادآوری است که صرفاً تعدادی از بلوچ‌ها به قاچاق روی آورده‌اند و نمی‌توان این مورد را بصورت کلی برای همه بلوچ‌ها بکار برد. در دهه آخر سلطنت پهلوی و خصوصاً پس از انقلاب اسلامی ایران، تعداد قابل توجهی از بلوچ‌ها به مشاغل دولتی روی آورده‌اند.

تأثیرات فرهنگی ناشی از قاچاق کالا که در مواردی از آن بعنوان تهاجم فرهنگی یاد می‌شود اساساً در خرید و فروش محصولات چون ماهواره و فیلم‌های بالیوودی و هالیوودی قابل لمس است. خرید و فروش نوشیدنی‌ها یا مشروبات الکلی یکی دیگر از محصولات است که آثار منفی فرهنگی بهمراه داشته است. اگرچه که خرید و فروش ماهواره و محصولات چون مشروبات الکلی غیرقانونی است اما این محصولات کم و بیش توسط بخش قابل توجهی از نسل جوان امروزی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

بعضی از تبلیغات تجاری و فرهنگی از طریق رسانه‌های غربی که با آموزه‌های اسلامی مغایرت دارند و استفاده از محصولات غیر مجاز چون مواد مخدر خود نقش بسزایی در تغییر سبک زندگی اسلامی دارند. عواملی چون طلاق، از هم پاشیدگی نهاد خانواده، و بازماندگی از تحصیل را می‌توان بعنوان نمونه‌های بارزی از تأثیرات منفی فرهنگی دانست. طبق یک گزارش استانی «سی و سه هزار کودک بازمانده از تحصیل در کل استان سیستان و بلوچستان در مقطع ابتدایی وجود دارد.»^{۲۵} همچنین، بیشترین تعداد بازماندگان از تحصیل، البته نسبت به جمعیت در منطقه بلوچستان، متعلق به شهرستان سراوان می‌باشند.^{۲۶}

علاوه بر غیرقانونی بودن این نوع کالاها، از لحاظ شرعی نیز علمای منطقه آنرا تایید نمی‌کنند. از دیدگاه مولوی‌های اهل سنت خرید و فروش کالای قاچاق از هر نوع حرام است.^{۲۷} علما معتقدند از آنجائیکه اکثر برنامه‌های ماهواره‌ای غیراسلامی هستند لذا خرید و فروش چنین

۲۵. استاندار سیستان و بلوچستان (هاشمی)، خبرگزاری مهر (شناسه خبر ۲۸۷۴۱۸۴ دوشنبه ۱۲ مرداد ۹۴).

۲۶. این آمار در جلسه شورای اداری شهرستان سراوان توسط رئیس (نوروزی) آموزش و پرورش شهرستان در تاریخ ۹۴/۰۸/۲۶ مطرح شد. البته درستی چنین آمار برای شهرستان سراوان قدری مشکوک بنظر می‌رسد، چرا که اوضاع و احوال بازماندگی از تحصیل دانش‌آموزان مقطع ابتدایی در شهرستان‌های چابهار و زاهدان را نمی‌توان بهتر از سراوان دانست (نویسنده).

۲۷ گفتگو با مولوی عبدالله کرد (توسط نویسنده) از امامان جمعه اهل تسنن شهرستان مهرستان (۱۳۹۴/۰۸/۱۸).

محصولاتی از لحاظ شرع جایز نیست. اما بنظر می‌رسد با وجود نقش کلیدی و مردمی علمای مذهبی، در برخی از حوزه‌های فرهنگ چون تاثیر ماهواره بر نسل جوان، این نخبگان مذهبی نتوانسته‌اند به صورت کارآمد موثر واقع گردند.

قاچاق و ناهنجاری‌های اجتماعی

قاچاق به عنوان یک آسیب جدی اجتماعی نیز تلقی می‌گردد. با توجه به بیسوادی و عدم اطلاع‌رسانی کافی از عواقب منفی قاچاق در بلوچستان، تعداد زیادی از ساکنان نسبت به آثار مخرب قاچاق اطلاع نداشته و به داد و ستد و حمل کالاهای قاچاق مشغول می‌باشند. قاچاق تعادل اجتماعی را در این منطقه بهم زده و موجب بوجود آمدن طبقه‌ای ثروتمند ولی در عین حال منفور شده است. بسیاری از این افراد که اکثراً نوجوان و یا جوان هستند قاچاق و حمل سوخت را شغل خود می‌دانند. علاوه بر مواد مخدر، بیشتر افرادی که بصورت غیر قانونی به ثروت رسیدند از طریق قاچاق سوخت (بنزین و گازوئیل) و یا انسان (اتباع افغانی) می‌باشد.^۱ تردهای غیر مجاز با سرعت زیاد خودروهای حامل سوخت یا افغانه در بین جاده‌های بلوچستان امروزه برای مردمی که در این منطقه سکونت دارند معمول شده است. این نوع تردها در مسیر سراوان و خاش و یا خاش و زاهدان روزانه صورت می‌گیرد. اخیراً، یعنی تقریباً از سال ۱۳۹۲ به بعد، در مسیر سراوان و خاش حضور نیروی انتظامی و پلیس ترافیک بسیار کم‌رنگ شده است. در مسیر خاش و زاهدان اگرچه که پلیس ترافیک و پلیس انتظامی حضور فعال دارند اما ظاهراً قانون پلیس شامل حال خودروهای حامل سوخت و افغانه نمی‌گردد.

۱. در یکی از مصاحبه‌ها (توسط نویسنده) با برخی از جوانانی که در کار حمل غیرقانونی سوخت در سراوان سراوان مشغول هستند ادعا شد که حدود دویست میلیون ریال درآمد ماهانه بعضی از جوانانی است که روزانه در قاچاق سوخت و جابجایی اتباع بیگانه از مرز سراوان به زاهدان فعالیت دارند (سراوان، ۱۳۹۴/۰۵/۲۰). تقریباً تمام رانندگان خودروهای حامل سوخت و اتباع غیر مجاز را جوانان بیکار این منطقه تشکیل می‌دهند.

خودروهای سوخت قاجاق به صورت کاروانی در جاده‌های سراوان و زاهدان تردد می‌کنند و مسیر این خودروها جاده‌های اصلی هستند. تردد خودروهای حامل قاجاق این جاده‌های اصلی را بسیار پرخطر کرده که گاهی منجر به سوانح مهیبی چون تصادف و آتش‌سوزی می‌گردد.^۱ چنین صحنه‌های دلخراش معمولاً از طریق شبکه‌های مجازی به اشتراک گذاشته می‌شود. سرعت زیاد این خودروها به حدی است که حتی پلیس و نیروی انتظامی مصلحت را در آن می‌بیند که از تعقیب چنین خودروهایی خودداری کنند. طبق گفته یک مقام ارشد انتظامی «تعقیب خودروهای حامل سوخت در بسیاری از موارد به قیمت جان انسانها تمام شده است، از اینرو جهت جلوگیری از حوادثی چون تصادف و مرگ ناشی از تعقیب و عواقب جانبی دیگر، نیروی انتظامی سعی می‌کند از این طریق اقدام ننماید»^۲

بسیاری از منزلی که اطراف سراوان و خاش و یا در حاشیه شهرهای مرزی قرار دارند محل امنی برای ذخیره سوخت شده‌اند. به علت سودآوری بالای ناشی از قاجاق سوخت در سراوان تعداد زیادی از زمین‌ها و منازل اطراف یا حاشیه شهر بدون در نظر گرفتن قیمت واقعی و کارشناسی توسط قاچاقچیان با قیمت بالا خریداری شده که قیمت واقعی زمین را بطور نامعقول تحت الشعاع قرار داده است. در سراوان بیش از ۶۰ هزار مرزنشین در شعاع ۲۰ کیلومتری مرز زندگی می‌کنند که برخی به دلیل نبود منبع درآمد مشغول کارهای کاذب از جمله فروش و

۱. برای قاجاق سوخت قاچاقچیان از روش‌ها و شیگردهای مختلف استفاده می‌کنند از جمله: (۱) استفاده از الاغ خصوصاً در نواحی بم پشت و جالق. این باعث شده که گاهی قیمت الاغ تا ۱۵ میلیون تومان خرید و فروش شود. (۲) همراهی زنان در حین حمل سوخت که توسط بعضی از قاچاقچیان صورت می‌گیرد. این بیشتر برای منحرف کردن توجه نیروی انتظامی به خودروی حامل سوخت و یا جلوگیری از عدم حمله نیروی انتظامی به خودرو صورت می‌گیرد. (۳) در مواردی رانندگان خودروهای حامل سوخت قاجاق برای فرار از نیروی انتظامی گالن‌های سوخت را به وسط جاده پرتاب می‌کنند تا با ایجاد لغزندگی موجب انحراف و بازدارندگی خودروهای پلیس از ادامه تعقیب شوند.

۲. مصاحبه با علیرضا گزمه (کارشناس رسمی دادگستری و مدیر مرکز تحقیقات فرماندهی انتظامی زاهدان) در تاریخ ۱۳/۰۵/۱۳۹۴ (توسط نویسنده).

قاچاق سوخت هستند.^۱ بر اساس یک گزارش رسمی «توقیف تعداد ۲ هزار و ۶۲۵ دستگاه حامل سوخت قاچاق در سال ۹۱ حاکی از آنست که بیش از ۳ هزار الی ۵ هزار خودرو در امر قاچاق سوخت در جاده‌های بلوچستان تردد دارند.»^۲

لازم به ذکر است که پدیده قاچاق سوخت را نمی‌توان صرفاً یک مشکل استانی دانست. این معضل ریشه فرا استانی نیز دارد. طبق یک گزارش رسمی دولتی، «قاچاق سوخت از استان‌های همجوار و انتقال آن با بارنامه‌های جعلی به استان سیستان و بلوچستان وارد می‌شود. روزانه شش میلیون لیتر سوخت از استان قاچاق می‌شود، در حالیکه سهمیه سوخت روزانه این استان سه و نیم میلیون لیتر است.»^۳

گسترش رفتارهای اجتماعی غلط و افزایش نابهنجاری‌های اجتماعی با توجه به وضعیت بد اشتغال یا عدم داشتن شرایط لازم برای اشتغال باعث شده بسیاری از جوانان مناطق مرزی بلوچستان این ذهنیت را داشته باشند که تحصیل و کسب علم و دانش نمی‌تواند مشکل مالی آنها را حل کند خصوصاً زمانیکه روند استخدام پیچیده و زمانبر است و ترویج فرهنگ قانون‌گریزی و قانون‌شکنی در بین جوانانی که به داد و ستدهای غیرمجاز مشغول هستند، از دیگر آسیب‌های اجتماعی ناشی از قاچاق کالا محسوب می‌شوند.

قاچاق و پیامدهای اقتصادی

قاچاق کالا از بعد اقتصادی نیز ضرباتی مهلک به اقتصاد جامعه می‌زند و در امنیت اقتصادی تاثیر

۱. سوخت قاچاق در جاده‌های سیستان و بلوچستان، رسانه خبری تحلیلی گفتگو:

goftogoonews.com/Pages/News-۳۱۳۰۵.aspx

۲. منبع شماره ۹. مصاحبه با سردار فهیمی‌راد فرمانده اسبق نیروی انتظامی سیستان و بلوچستان.

۳. مصاحبه با حمیدیان (معاون پیشگیری از وقوع جرم دادگستری استان سیستان و بلوچستان) با جام جم

نشريات شماره خبر: ۱۹۸۴۴۲۵۷۶۱۸۸۴۱۹۷۴۸۵

press.jamejamonline.ir/Newspreview/۱۹۸۴۴۲۵۷۶۱۸۸۴۱۹۷۴۸۵

منفی دارد. ورود کالاهای قاچاق که با قیمت پایین از طریق بلوچستان وارد کشور می‌شوند موجب ضربه زدن به تولیدات داخلی می‌شود، به این مفهوم که تقاضا برای تولیدات داخلی کاهش می‌یابد و وقتی تقاضا کاهش یابد طبیعتاً سرمایه‌گذاری در بخش تولیدات داخلی کاهش می‌یابد و کاهش سرمایه‌گذاری نیز خود باعث کاهش اشتغال شده و میزان بیکاری را افزایش می‌دهد. در نتیجه، با افزایش بیکاری بحران‌های اجتماعی و تبعات ناشی از آن نیز افزایش خواهد یافت.

یکی دیگر از مهمترین پیامدهای اقتصادی قاچاق کالا در بلوچستان مسئله پولشویی است که موجب اختلال در نظام اقتصادی می‌شود. این عمل، یک روش معمول برای بدست آوردن سود اصطلاحاً قانونی از طریق فعالیت‌های غیرقانونی است. کسانی که در این زمینه مشغولند اقدام به تاسیس شرکت‌های مختلف در زمینه‌های عمرانی و یا تجاری می‌نمایند تا وجه شرعی و قانونی به فعالیت‌های خود ببخشند. یکی از مهمترین اثرات زیانبار پولشویی توزیع نابرابر درآمد در جامعه و استفاده منفی آن در حوزه‌های مختلف است. مثلاً ثروت بدست آمده از قاچاق مواد مخدر در زمینه‌های مختلف چون ساخت و سازهای مسکونی و تجاری پولشویی می‌شود. اگر چه که در این خصوص آمارهای معتبر و موثقی وجود ندارد ولی وجود پولشویی در این منطقه را نمی‌توان رد کرد.

فقدان تجارت قانونمند نیز یکی دیگر از مهمترین پیامدهای اقتصادی ناشی از قاچاق کالا است. به دلیل محدودیت‌های گمرکی یا تشریفات و بروکراسی اداری و افزایش تقاضا و رقابت‌های داخلی، روی نیاوردن به واردات قانونمند یکی از مهمترین انگیزه‌های کسانی است که در زمینه قاچاق کالا فعالیت دارند.

قاچاق و چالش‌های سیاسی

۱. پولشویی یعنی مشروع جلوه دادن پول یا سرمایه‌های که از طرق غیرقانونی بدست می‌آید. این طرق منشأ غیرقانونی چنین سرمایه‌ای را مشخص نمی‌کند.

سرمایه بدست آمده ناشی از قاچاق کالا خصوصا مواد مخدر گاها می تواند منبع مالی مناسبی برای گروه‌هایی که تمایلات ناسیونالیزم قومی و بنیادگرایی مذهبی یا اصولا جز مخالفان نظام جمهوری اسلامی ایران هستند، باشد. چنین گرایش‌هایی شکاف‌های عمیقی بین بلوچ و غیربلوچ و سنی و شیعه بوجود می‌آورد. هر چند که ریشه این مسائل بیشتر فرهنگی یا اجتماعی است اما چنانچه بصورت فرهنگی ریشه‌کن نشوند شکل سیاسی بخود می‌گیرند و اگر از لحاظ سیاسی حل نشوند گرایش امنیتی سیاسی پیدا می‌کنند. ترور بسیاری از شهروندان، دبیران، نیروهای امنیتی و دولتی و عملیات انتحاری و بمب‌گذاری در مکان‌های مذهبی چون مساجد اهل تشیع توسط گروهک‌های تروریستی طی سال‌های ۱۳۸۳ الی ۱۳۹۴ در سیستان و بلوچستان متأثر از ایدئولوژی بنیادگرایی مذهبی است. اگر چه که منافع سیاسی برخی عناصر منطقه‌ای و خارجی پشت پرده چنین ترورهایی قرار دارد ولی آنچه استفاده ابزاری شده است یا بنیادگرایی مذهبی بوده یا ناسیونالیزم قومی. بارزترین نمونه تهدید سیاسی امنیتی موضوع گروهک جندالله می‌باشد. طبق یک گزارش مقام ارشد امنیتی آمریکایی، سازمان سیا با گروه جندالله در ارتباط بوده و از عملیات‌های تروریستی این گروه پیش از وقوع نیز مطلع بوده است. این ارتباط پنهانی اطلاعاتی بین جندالله و سیا حتی پس از تروریستی اعلام کردن آن توسط آمریکا، ادامه داشته است. گزارش‌های برخی کارشناسان امور سیاسی خاورمیانه و مقامات امنیتی حکایت از آن دارد که جندالله از کمک‌های آمریکائیان و پاکستانی‌ها سود برده و به جنگجویان ضد شیعه مرتبط با عربستان هم نزدیک بوده است.^۱ بنابراین، نفوذ عوامل امنیتی و سیاسی بیگانه و آلوده شدن بعضی از قاچاقچیان به فعالیت‌های اطلاعاتی و جاسوسی و سو استفاده‌های مذهبی و

۱. کلیه منابع و گزارش‌های رسمی و نیمه رسمی جمهوری اسلامی ایران بر این موضوع اتفاق نظر دارند که گروهک‌های تروریستی چون جندالله توسط دستگاه‌های امنیتی آمریکا و اسرائیل حمایت می‌شوند. هر چند که دولت‌های این دو کشور چنین حمایتی را رد می‌کنند اما برخی منابع رسمی و نیمه‌رسمی در آمریکا و غرب در مقالات و گزارش‌های خود معتقدند که دستگاه‌های ایتلیجنس غربی از جمله آمریکا و اسرائیل گروهک‌های تروریستی را علیه جمهوری اسلامی ایران حمایت می‌کنند. برای اطلاعات بیشتر در این زمینه دو منبع ذیل صرفا جهت نمونه ذکر شده‌اند. Iran's Sunni Militants Carve Secretive Path خبرگزاری ای بی سی؛ روزنامه نیویورک تایمز (نوامبر ۲۰۱۴).

قومی مهم ترین تهدید و چالش سیاسی علیه نظام در سیستان و بلوچستان بشمار می‌رود.

جمع‌بندی و پیشنهادات

بنا به آنچه در این مقاله ذکر شد مهمترین عوامل پیدایش قاجاق در بلوچستان عبارتند از هم مرز بودن ایران با دو کشور نسبتاً بی ثبات پاکستان و افغانستان، مهاجرت‌های غیر قانونی به داخل، سود بالای واردات و صادرات غیرقانونی، بیکاری و یا عدم اشتغال، که همه این موارد بصورت مستقیم یا غیرمستقیم تأثیرات و پیامدهای منفی بر امنیت فرهنگی، امنیت اجتماعی، امنیت اقتصادی و امنیت سیاسی داشته‌اند.

از آنجائیکه بلوچستان ایران یک جامعه سنتی و مذهبی می‌باشد، به اندازه دولت، نخبگان مذهبی چون علمای اهل سنت تأثیر بسزایی می‌توانند در امور فرهنگی داشته باشند. بعنوان مثال، در مورد قاجاق مواد مخدر علمای اهل سنت آن را غیر شرعی می‌دانند. اتفاقاً تبلیغ و فتوای علمای اهل سنت در سال‌های اخیر باعث شده تا برخی از قاجاقچیان سنی مذهب دست از حمل و فروش مواد مخدر برداشته و یا به طرف قاجاق کالاهای غیر مواد مخدر کشیده شوند. برخی دیگر ثروت بدست آمده از این پدیده را در حوزه‌های دیگر چون ساخت و ساز سرمایه‌گذاری کرده‌اند. مولوی‌های اهل سنت معتقدند پولی که از راه نامشروع بدست می‌آید توجیه شرعی ندارد. حتی ساخت مسجد و اماکن مذهبی از طریق پول غیرقانونی شرعی نیست. در حوزه‌های دیگر مثل مبارزه با تهاجم فرهنگی، نخبگان مذهبی و دانشگاهیان بلوچ بایستی گفتارها و رفتارهای فرمایشی و کلیشه‌ای را تغییر داده و به مسائل دیدی مدرن داشته باشند و با حفظ ارزش‌های مذهبی و فرهنگی مثبت بتوانند مطابق با شرایط زمان عمل نمایند. دعوت از علمای اهل سنت و تحصیل کرده، متخصصین امور فرهنگی و اجتماعی خصوصاً زنان بلوچ در رسانه‌های استانی یکی از مهمترین مواردی بوده است که در سال‌های اخیر توسط صدا و سیما

استان انجام شده است.^۱ قطعاً چنین برنامه‌هایی در سطح ارتقاء فرهنگی منطقه موثر هستند. آموزش و آگاهسازی مردم به معضلات قاچاق بسیار مهم است. بسیاری از ساکنین مرزی قاچاق کالا و حمل سوخت را شغل خود تعریف کرده‌اند. بنابراین وقتی دستگاه‌های انتظامی قصد دارند از طریق مراجع قانونی با آنها مبارزه کنند با استقامت قاچاقچیان مواجه خواهند شد، چرا که از نگاه آنها نیروی انتظامی از امرار و معاش آنها جلوگیری می‌کند. لذا، راهکارهای حرفه‌ای جهت متقاعدسازی مردم برای نپرداختن به قاچاق باید در راس امور قرار گیرد و مهمتر اینکه زمینه‌های اشتغال سالم ساکنان مناطق مرزی فراهم گردد.

دولت، هم از طریق بخش دولتی و هم از طریق بخش خصوصی، موظف است شرایطی فراهم نماید تا بازارچه‌های مرزی تقویت شوند. دستگاه‌های دولتی می‌توانند از طریق برگزاری کارگاه‌های فنی و تخصصی مهارت‌ها و تخصص‌هایی که بازار کار داشته باشند را در بین جوانان افزایش دهند. علاوه بر آن چاره‌ای برای حمایت از تولیدات داخلی بایستی اندیشیده شود. حمایت از تولیدات وقتی موثر می‌شود که توان رقابت با کالاهای وارداتی وجود داشته باشد. رقابت در قیمت‌ها، عدم تنوع محصولات داخلی و عدم زیبایی در طرح و ابتکار محصولات، ضعف در تبلیغات و بازاریابی، بستر مناسبی را برای واردات غیرقانونی فراهم نموده است.

قاچاق کالا می‌تواند آثار جانبی سیاسی نیز به‌همراه داشته باشد. هم قاچاق مواد مخدر و هم قاچاق اسلحه دو چالش مهم برای این منطقه بشمار می‌روند. هر چند که قاچاق اسلحه بصورت سازمان یافته صورت نمی‌گیرد، اما با اینحال قاچاق موردی اسلحه به داخل کشور تبعات امنیتی سیاسی به‌همراه دارد. در دام افتادن قاچاقچیان در تله افسران و دستگاه‌های امنیتی و اطلاعاتی منطقه و غرب یکی از مهمترین چالش‌های سیاسی بشمار می‌رود. برای مقابله با این پدیده بایستی نیروهای بومی که آشنایی به مرز و فرهنگ منطقه دارند در کادرهای مختلف امنیتی و اطلاعاتی

۱. بعنوان مثال، شبکه استانی هامون در هفته دو روز برنامه‌ای تحت عنوان «مهر هنکین» را برای خانواده‌های بلوچ اختصاص داده است. در این برنامه معمولاً از خانواده‌های بلوچ مصاحبه‌های خانوادگی گرفته می‌شود و از نخبگان مذهبی یا دانشگاهی در خصوص امور مختلف دعوت به عمل می‌آید.

بکار گرفته شوند. در سال‌های اخیر سپاه پاسداران انقلاب اسلامی تعداد قابل توجهی از نیروهای بومی را در بخش‌های مختلف مرزی به کار گرفته است که حقیقتاً از زمانیکه چنین سیاستی اتخاذ شده امنیت بلوچستان نسبتاً بهتر شده است. از طرف دیگر، شرایط بایستی طوری محیا گردد که طلبه‌های اهل سنت جهت ادامه تحصیلات حوزوی بجای آنکه به مدارس دینی در کشورهای همسایه روی آورند به مدارس دینی و دانشگاه‌های بزرگ در داخل ایران کشیده شوند. یکی از این شرایط مثلاً میتواند اختصاص بورسیه‌های دولتی به این دسته از طلبه‌ها یا دانشجویان باشد. یکی دیگر از روش‌های مبارزه با بنیادگرایی مذهبی یا ناسیونالیسم قومی تدریس دروس علوم مختلف از جمله علم سیاست و فلسفه در مدارس دینی می‌باشد. در این رشته‌ها بعنوان مثال اندیشه‌ها و نظریاتی مطرح می‌شود که حس میهن‌پرستی و ملی‌گرایی و انسجام گروه‌های مختلف اجتماعی و سیاسی را در راستای رسیدن به منافع ملی بیش از پیش تقویت می‌کند.

